

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи Алимов Фирдавс Худойдодович дар мавзуи «Таҳлили сохторӣ-маъноӣ ва этимологии истилоҳоти тарҷумашиносӣ дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ» барои дарёфти дараҷаи илми доктори фалсафа (PhD) - доктор аз рӯйи ихтисоси 6D021300-Забоншиносӣ (6D021302 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ) пешниҳод мешавад. – Душанбе, 2023. – 189с.

Мутобиқати диссертатсия ба ихтисосҳо ва самтҳои илм, ки аз рӯйи онҳо диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод шудааст. Диссертатсияе, ки барои баррасӣ пешниҳод гардидааст, ба мавзуи муқоисаи истилоҳоти «тарҷумашиносӣ» дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ бахшида шудааст.

Солҳои охир нисбат ба илмӣ забоншиносӣ тавачҷуҳи махсус ба истилоҳоти марбути соҳаи тарҷумашиносӣ, ки як қабати таркибии забон буда, чун лексикаи соҳавӣ сазовори таҳқиқ мебошад, равона карда шудааст. Дар ин замина, тавачҷуҳ ба таҳлили сохторӣ-маъноӣ ва этимологии истилоҳоти тарҷумашиносӣ дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ аз назари типологӣ то имрӯз мавриди таҳқиқи алоҳидаи диссертатсионӣ қарор нагирифтааст, пешниҳод гардидааст.

Муқоиса ва таҳқиқи масъалаҳои гуногуни грамматикӣ яке аз масъалаҳои муҳим дар илми забоншиносӣ ба ҳисоб меравад, зеро чунин навъи таҳқиқот имкон фароҳам меоварад, ки забонҳои муқоисашаванда ҳам аз лиҳози сохтор ва ҳам аз лиҳози мувофиқати маъноӣ пайдо намудан бо аксари масъалаҳои гуногуни забоншиносӣ шинохта шаванд ва натиҷаҳои онҳо дар қорҳои гуногуни илмиву таълимӣ, аз он ҷумла тарҷума ва тарҷумашиносӣ низ мавриди истифода қарор гиранд.

Бо назардошти нуқоти зикршуда, мавзуи диссертатсия, нақша, маводи илмӣ амалии истифодашуда, натиҷаҳо, хулосаҳо ва тавсияҳо перомунӣ таҳқиқи мазкур ба ихтисоси пешниҳодшуда 6D021300-Забоншиносӣ (6D021302 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ) қомилан мувофиқат менамояд.

Омӯзиши маводи гуногун нишод дод, ки **мубрамӣ ва зарурати баргузории таҳқиқот**, пеш аз ҳама дар он зоҳир мешавад, ки дараҷаи нокифояи омӯзиши таҳлили вожаи “истилоҳ” (термин) дар муқоиса бо забони англисӣ аз рӯйи муҳимияти тасвири калимаҳои асосии фарҳангии муҳити забоншиносии муосир бо мақсади муайян кардани ифодаёбии истилоҳоти мазкур дар фарҳангҳои тоҷикӣ ва англисӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Дар забони адабии ҳозираи тоҷикӣ дар ин самт масъалаҳои ҳастанд, ки то кунун тамоман омӯхта нашудаанд ва ё кам таҳқиқ шудаанд.

Таҳқиқоти муқоисавӣ ва масъалаҳои гуногуни ба он вобаста ҳамеша аз масъалаҳои мубрам махсуб меёбад. Омӯзиши муқоисавӣ амалан барои рушду нуму ёфтани забонҳои гуногун саҳмгузор шуда метавонад.

Диссертант чунин меҳисобад, ки шумораи зиёди адабиёти илмӣ оид ба таҳқиқоти тарҷумашиносӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ масъалаҳои ташаккули сохторӣ-семантикии онҳо аз нигоҳи муқоиса ва роҳу усулҳои тарҷумаи онҳо ҳалношуда ва норавшан боқӣ мондааст, ки мақсад ва вазифаҳои диссертатсияи мазкур низ ба ин масъала равона гардидааст.

Ҳамин тавр, диссертатсияи Алимов Ф.Х. зери унвони «Таҳлили сохторӣ-маъноӣ ва этимологии истилоҳоти тарҷумашиносӣ дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ» ба яке аз масъалаҳои муҳими таҳқиқоти муқоисавӣ ва тарҷума дар мисоли забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ бахшида шудааст.

Дараҷаи навгонии натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада ва нуқтаҳои илмие, ки барои ҳимоя пешниҳод мешаванд. Навгонии илмии таҳқиқот дар он бозтоб меёбад, ки дар илми забоншиносии тоҷик ва махсусан, дар заминаи усули муқоисавӣ-таърихӣ бори аввал аст, ки истилоҳоти тарҷума дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ мавриди таҳқиқи монографӣ қарор гирифтаанд. Илова бар ин, дар қорӣ диссертатсионии мавриди назар хусусиятҳои сохториву маъноии ин бахши лексикии

забонҳои таҳқиқшуда дар сатҳи шоиста ба таҳқиқ фаро ирифта шудааст. Гайр аз ин, бори аввал амсилаҳои асоситарини истилоҳоти самти тарҷумашиносӣ дар забони англисӣ ва тоҷикӣ муайян гардида, таҳлили этимологии истилоҳоти соҳа дар ду забон гузаронида шуда, механизмҳои иқтибосшавии вожаҳои бегона ба забонҳои мавриди таҳқиқ ба гунаи фарох шарҳу баён ёфтаанд.

Нисбати **навгонии илмии таҳқиқот** ман чунин меҳисобам, ки диссертатсия сахми арзишманди хешро дар таҳлили муқоисавӣ-типологии тарҷумашиносӣ ва низоми воҳидҳои мураккаби луғавӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ аз нигоҳи сохтор ва тарҷума гузоштааст ва аз ин ҷост, ки сатҳи луғавии забон қишри бузурги низоми забонӣ буда, диққати ҷиддии забоншиносонро ба худ ҷалб намудааст.

Шоистаи зикр аст, ки **нуктаҳои асосии илмии барои химоя пешниҳодшуда**, ки дар тавсифи умумии таҳқиқ номбар шудаанд, дар диссертатсия ҳаллу фасл гардидаанд. Диссертант Алимов Ф.Х. барои ба сомон расонидани кори илмии худ **аз усулҳои муқоисавӣ-таърихӣ**, типологӣ, синхронӣ, диахронӣ ва оморӣ истифода бурдааст, ки ба натиҷаҳои дилхоҳ соҳиб шудааст.

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда ба густурдагии ҳаҷми маводи таҳқиқ, эътимоднокии манбаъҳои таҳқиқу маълумоти пешкашгардида, ва инчунин, аз диди забоншиносӣ таҳлилу баррасии маводи таҳқиқ бастагӣ дорад. Хулосаи кори диссертатсионӣ дар 15 банд инъикос ёфта, нисбат ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқ 4 тавсия пешниҳод шудааст.

Аҳаммияти илмӣ, амалӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишондоди тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо. Маврид ба тазаккур аст, ки аҳаммияти илмӣ, амалӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия, аз нигоҳи мо, дар он зоҳир мегардад, ки роҷеъ ба бартараф намудани мушкилоти луғавӣ ва тарҷумавии калимаҳои мураккаби забонҳои мавриди назар мумкин аст: дар таҳия ва хондани курсҳои лексионӣ доир ба типологияи

муқоисавии забонҳо ва тарҷумашиносӣ, ҳангоми тадриси курсҳои махсус барои донишҷӯён, магистрантҳо, докторантҳо ва мутахассисон чихати навиштани корҳои хатми таҳассусӣ оид ба мавзӯи луғату луғатшиносӣ, тарҷума ва тарҷумашиносӣ, инчунин ҳангоми таҳияи китобҳои дарсӣ ва дастурҳои таълимӣ ба забонҳои муқоисашаванда, барои таълифи луғатҳои забоншиносии дузабона, барои тарҷумаи дақиқи матнҳои гуногуни забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ муфид хоҳад буд.

Бахшҳои асосии таҳқиқ. Диссертатсияи мазкур аз муқаддима, се боб, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқ, рӯйхати адабиёти илмӣ, сарчашмаҳо ва замима иборат мебошад.

Дар умум, забони диссертатсия илмию далелнок буда, мушоҳидаҳои муҳаққиқ бо далелу мисолҳои возеҳ асоснок карда шудаанд. Таносуби бобҳову фаслҳо дар сохтори диссертатсия хеле хуб риоя шуда, мундариҷаи онҳо бо мазмуни мавзӯи таҳқиқшаванда комилан мувофиқ мебошанд.

Дар муқаддима диссертант вобаста ба талабот ба ҳамаи қисматҳои диссертатсия, яъне мубрамии диссертатсия, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот, усулҳои таҳқиқот, маҳалли таҳқиқот, мавзӯи таҳқиқот, асосҳои назариявӣ ва методологияи таҳқиқот, сарчашмаҳои таҳқиқот, навғониҳои илмӣ таҳқиқот, нуқтаҳои асосие, ки ба ҳимоя пешниҳод мешаванд, аҳамияти назариявии таҳқиқот, аҳамияти амалии таҳқиқот, мутобиқати мавзӯи диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ, саҳми шахсии муҳаққиқ, тасвиби амалии натиҷаҳои таҳқиқот, интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия, ҳаҷм ва сохтори диссертатсия маълумоти асосиро ворид кардааст, ки ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқ аст.

Боби якум, ки “Заминаҳои назарии омӯзиши истилоҳоти тарҷумашиносӣ дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ” номгузорӣ карда шудааст, аз панҷ зербоб иборат буда, масъалаҳои мафҳум ва мазмуни истилоҳ дар забоншиносӣ, нишонаҳои асосии истилоҳ, мушаххас

кардани мафхуми истилоҳ, системаи истилоҳшиносӣ ва майдони истилоҳ, истилоҳоти асосии тарҷумашиносӣ дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ, мавқеи тарҷумашиносӣ ва истилоҳоти марбут ба илми забоншиносиро дар бар мегирад.

Барои ноил гаштан ба ҳадаф, диссертант ба асарҳои илмию назариявии олимони забоншиносии машҳури тоҷик, англис ва рус таъҷибоварона кардааст, ки инҳо: Г.О. Винокур, А.С. Герда, А.А. Реформатский, А. Суперенская инчунин Ш. Рустамов, С. Назарзода, С. Сулаймонов, Мирзо Ҳасани Султон, А. Мамадназаров, Ҳ.А. Саидзода, М.Б. Нағзибекова, М.М. Мирзоева, С. Ҷаматов, З.М. Мусаямов ва ғайраҳо мебошанд.

Дар боби дуюм сухан дар бораи “Таҳлили сохторӣ-маъноии истилоҳоти тарҷумашиносӣ дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ” меравад, ки ин аз шаш зербоб иборат аст ва масъалаҳои сарчашмаҳои истилоҳоти тарҷумашиносӣ дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ, таснифи морфологияи истилоҳоти тарҷумашиносӣ дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ, роҳҳои асосии калимасозии истилоҳоти тарҷумашиносӣ дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ, сермаъноии истилоҳоти тарҷумашиносӣ дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ, синонимияи истилоҳоти тарҷумашиносӣ дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ, антономияи истилоҳоти тарҷумашиносӣ дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ, ҳамаҷониба таҳлил мешавад.

Боби сеюм, ки “Истилоҳоти иқтибосии тарҷумашиносӣ дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ” унвон дорад, аз ду зербоби асосӣ иборат буда, сухан дар бораи истилоҳоти тарҷумашиносии баромади асл дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ, нақши иқтибосот дар системаи истилоҳоти тарҷумашиносӣ дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ меравад.

Диссертант Алимов Ф.Х. иброз намудааст, ки мавзӯи тарҷумашиносӣ ва муқоисаи сохтори он дар заминаи тарҷумаи бевоситаи асарҳои бадеӣ бори нахуст ба таври фарогир мавриди

паҷуҳиш қарор дода шуда, дар ин самт ӯ тафовут ва умумиятҳоро муайян ва таҳқиқ намудааст.

Дар баробари ин, диссертант ибраз намудааст, ки мафҳумҳои “истилоҳ” ва “термин” ҳар ду бо мазмуни якранг фаҳмида мешаванд, яъне агар мо ба этимологияи вожаи “термин” нигарем, мефаҳмем, ки он аз калимаи лотинии “terminus”, ки миёни римиёни қадим маънои худованди сарҳад, ки ниғаҳбони марз ва аломатҳои марзӣ маҳсуб меёфт, истифода мешуд.

Чӣ тавре, ки диссертант ибраз намудааст, вобаста ба мафҳуми “истилоҳ” олимони ақидаҳои гуногун доранд. Забоншинос А.Д. Хаютин чунин меҳисобад, ки дар забони лотинии асрҳои миёна вожаи “terminus”, маъноҳои *таъин*, *ифода*-ро пайдо намуд. Дар Фарҳанги англисӣ-тоҷикии А. Мамадназаров шарҳи вожаи “term” чунин омадааст: муҳлат, давра, даврон, муҳлати хизмат, муддати хизмат, семестр, нимсолаи таҳсил, чоряк. Модом, ки ман худам филолги англис ҳастам тарҷумаи вожаи “term” дар ҳақиқат ба ҳамаи гуфтаҳои устод А. Мамадназаров рост меояд.

Истилоҳшиноси маъруф Т.Л. Канделаки истилоҳро чунин маънидод менамояд: “Калима ё иборае, ки дар системаи мафҳумҳо таърифи мушаххаси худро тақозо менамояд”. Гуфтаҳои дар боло зикршуда: 1. корбурди истилоҳ дар шакли калима ё ибори лексикӣ, 2. мувофиқат бо мафҳумҳо, 3. дорои маънои мушаххас, 4. системанокиро дар назар дорад.

Дар фарҳанги энциклопедии даврони поёнии Ҳукумати Шуравӣ “Советский энциклопедический словарь” “истилоҳ”-ро ба шакли зайл таъриф кардаанд: “Истилоҳ (термин) офаринандаи марзҳо ... “Истилоҳ (термин) - истилоҳгузинӣ (терминология)” шарҳ додаанд (диссертатсия, с. 24-25). Диссертант дар диссертатсияи худ ақидаҳои олимони зиёдеро ёдоварӣ кардааст, ки нисбати вожаи “истилоҳ” ё “термин” изҳори ақида кардаанд.

Дар хулоса диссертант **натичаҳои асосии таҳқиқро** дар 15 банд пешниҳод намудааст, ки мутобиқ ба ҳадафу мақсадҳои гузошташуда баён шудаанд. Аз ҷумла, дар тарҷумашиносӣ, ки сохтори печидаи ифодаи нутқро дорад, қорҳои зиёд ба сомон расонида шудаанд, аммо дар муқоиса бо забонҳои дигар пешниҳод намудани ин гуна таҳқиқ боиси возеҳтар шудани гиреҳи асосии мушкилоти забонӣ дар забонҳои муқоисашаванда буда метавонад.

Рӯйхати адабиёти илмӣ, сарчашмаҳо ва манбаъҳои дигари таҳқиқи мавриди назар аз ҷарфҳои дониши илмии диссертант дарак медиҳад.

Гуфтаи ҷоиш аст, ки масъалаҳои аз тарафи диссертант гузошташуда ва дар ин замина натиҷаҳои бадастовардаи муҳаққиқ асосҳои лингвистикии омӯзиши тарҷумашиносӣ дар забонҳои англисӣ ва тоҷикиро пурра инъикос намуда, боиси тавсифи мебошанд.

Наشري натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ. Мундариҷаи асосии диссертатсия дар 6 мақола, аз ҷумла, 4 мақола дар маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таърифи расидаанд, дарҷ ёфтааст.

Наشري мақолаҳои илмӣ ва баромадҳо дар конференсиҳо гувоҳӣ медиҳад, ки Алимов Фирдавс Худойдодович муҳаққиқи баркамолӣ илмӣ мебошад. Миқдори маводи нашрнамудаи диссертант ба талаботи банди 35 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мувофиқат менамояд.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи ҚОА. Диссертатсияи Алимов Фирдавс Худойдодович муқаррароти асосӣ ва хулосаҳои назариявии рисолаҳо инъикос намуда, ба тамоми талаботи бандҳои 31 ва 33, Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мувофиқат мекунад.

Бар замми он, ки диссертатсия пурмазмун ва бо мисолҳои исботкунанда аз тарафи диссертант навишта шудааст, вале ба ҳар ҳол дар диссертатсия **баъзе нуқсонҳо** ба назар мерасанд:

1. Дар баъзе ҷумлаҳо сохти грамматикӣ ҷумла риоя нашудааст, сах. 21, сархати сеюм, “Ин дар бар мегирад хусусиятҳои лингвистӣ (лексикӣ, синтаксисӣ ва семантикӣ) ва маъноӣ (чинсӣ, маҷозӣ). Дурусташ ин тавр аст: “Ин хусусиятҳои лингвистӣ (лексикӣ, синтаксисӣ ва семантикӣ) ва маъноӣ (чинсӣ, маҷозӣ)-ро дар бар мегирад.

2. Кори илмӣ бо он мақсад навишта мешавад, ки олимони соҳаҳои гуногун дар оянда аз диссертатсия истифода баранд, вале на ҳамаи олимони филолог мебошанд. Ман гуфтаниам, ки дар диссертатсия баъзан вожаҳои арабӣ истифода шудааст, ки на барои ҳама фаҳмо мебошад. сах. 22 дар қисмати “*Тасрифназирӣ ва иштиқоқназирӣ*”, калимаи “муштақот” – (деривация), ки барои маъноӣ ин калимаро фаҳмидан ман аз “Фарҳанги забони тоҷикӣ” истифода намудам.

3. Дар қисмати “Кӯтоҳии калима” маъноӣ ибора хуб ифода шудааст, вале мисолҳо оварда нашудааст. сах. 23.

4. Дар қисмати “Замима” на ҳама луғати истилоҳоти тарҷумашини забонҳои англисӣ-русӣ-тоҷикӣ пурра инъикос ёфтааст. сах.175, ба монанди: вожаи “анотатсия”, бояд “фишурда” ё “мазмунӣ мухтасар” тарҷума мешуд; вожаи “антропоним”, бояд “номи одам (инсон)” тарҷума мешуд; back translation – тарҷумаи чаппа нею, балки тарҷумаи “акс” ё “баракс” тарҷума мешуд.

5. Диссертатсия аз камбудии техникаи низ ҳолӣ нест;

Нуқсонҳои дар боло овардашуда ба ҳеҷ ваҷҳ арзиши илмӣ диссертатсияро паст намекунад. Аз рӯи муҳокимаҳо ва таҳлилу таҳқиқи масъалаҳои матраҳгардида мо ба чунин хулоса омадем, ки диссертатсия ва фишурдаи он зерини «Таҳлили сохторӣ-маъноӣ ва этимологии истилоҳоти тарҷумашинӣ дар забонҳои англисӣ ва

точикӣ» ҳамчун таҳқиқи илмӣ анҷомёфта як дастоварди хуб дар илми забоншиносии тоҷик ба ҳисоб меравад.

Умуман, таҳқиқот дар сатҳи зарурии илмӣ сурат гирифтааст. Муаллиф дониши хуби худро оид ба хуб донишҷӯи мавод ва адабиёти илмӣ нишон дода тавонистааст.

Гуфтаҳои боло гувоҳӣ медиҳанд, ки диссертатсияи Алимов Фирдавс Худойдодович дар мавзӯи «Таҳлили сохторӣ-маъноӣ ва этимологии истилоҳоти тарҷумашиносӣ дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ» ба муқаррарот ва талаботи Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, таҳти №267 қабул гардидааст, мувофиқ буда, муаллифи он барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD) - доктор аз рӯи ихтисоси 6D021300-Забоншиносӣ (6D021302 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ) сазовор мебошад.

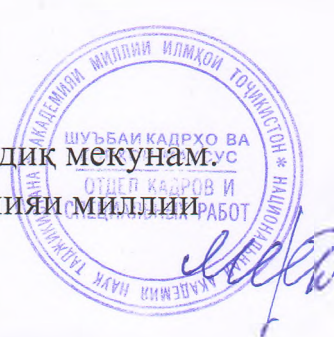
Муқарризи расмӣ:

номзади илмҳои филологӣ, дотсент
мудирӣ кафедраи забонҳои хориҷии
назди Раёсати Академияи миллии
илмҳои Тоҷикистон

**Насруддинов Сирочиддин
Моҳадшарифович**

Нишонӣ: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, хиёбони Рудақӣ 33.
E-mail: nasruddinov.sirojiddin@gmail.com
Тел.: (+992 37) 2 27 84 97;
Тел. Моб.: (+992) 918 10-14-48.

Имзои Насруддинов С.М.-ро тасдиқ мекунам.
Мудирӣ шӯъбаи кадрҳои Академияи миллии
илмҳои Тоҷикистон

**Муродова Матлуба
Раҳмоновна**

Нишонӣ: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, хиёбони Рудақӣ 33.
Тел.: (+992 37) 2 215083;
Факс: (+992 37) 2 214911;

17.01. 2024.